

ژن و ژيان د جينوسايدا بارزانياندا (قەكۆلىنەكا مەيدانى)ى

پ.ه. د.نسرین محمد عبدالله

نفل صالح اسلام

پ د. جوان محمد محمد مەھدى

۱. پوختە:

بارزانى ژ جفاك و ژيان و زمان و نەتەوہپەرستيا خۆ دوير بکەفن و بکەفنه بەر کيلبين زالمين پڑيما داگيرکەر و نەبووينە داردەستين دوژمنى خۆ، ھەلبەت کارو کريارين قارامانين ژنا بارزانى يين چالاك ديدەفانن ل سەر ئاخفتنا مە، سەرەپاي ئەفئ چەندى، کو پړانيا ژنين بارزانى د دەمين دژوار دا ل سەر ئاڅا خۆ واتە ل گوندين خۆ دژيان، ھەلبەت پامان ژ فئ چەندى ئەوہ کو پڑيما بەعس ب ھەمى شيوازا دوژمنكارى ل دەفەرا بارزان ب تايبەتى و كوردان ب گشتى دكر. ھەر ديسان ديارديت،كو د ھەمى كاوداناندا ھەر يا خۆراگر بوو و ھەمى پۆلن ژيانيدا بەشدارى كريبە، بگرە ژ پۆلن، وەك: (مالخى مالى، كاركەر، دايك، باب، خيشك، مەت، خالەت، داپير، داپيرك، نوژدارى، كاسكارى، پالەتى، جوتيارى، بېرى، ئافكارنا خانيان.....، ھەتا كو پۆلن زيرەفانى ونوبەداريا شەفان كريبە ژبەر خۆ پارستنى بوو). واتە ئەنجام دەنە دياركرن كو ئەفان ژنان چەندين رېكين ھەمە جور گەشەكرينە داکو ھمينە ساخ و دووبارە ژيانى ئاڅا بكن. ل دوماييى دڤئ قەكولينيدا ھاتىە قەديت، كو تتيگەھى ژيانى د بن سيبەرا جينوسايتيدا بو مان ب ساخى تپيەريت و بەرەف ئيرادە و بەردەوامى و پارزتنا كەرامەتا خۆ وەك مروڤ دچيت، ھوسا ژن وەك ستوينەكا سەرەكى و پۆلەكئ گرنك د ئاڅا كرنا كۆمەلگەھيدا دكەت پشتى كارەساتان، ئەف چەندەژى بو زيرەكى و شيانيت ژنا كوردا بارزانى دزقريت ھەرەسا قەگۆھاستنا ئيش و نەخوشيا بو ژيانى. پشتى دياراكرنا ئەنجامان قەكۆلەران چەندين پاسپاردە خستەنەپروو وييشنارا ئەنجامدانا چەند قەكۆلىنەكين ديتە ب تير و تەسل ل سەر خۆراگريا ژنى و كارەساتين ئەوئ د ئەنڧالان دا و چەوا ئەف قوناغە دەربازكريبە. پەيقين كليكار: ژن، ژيان، جينوسايد، جينوسيدا بارزانان .

ئەف قەكۆلىنە ئارمانجدارە بو زانينا چاوا نيا دەربازبوونا ژيانا ژنين دەفەرا بارزان د ھەوين ئەنڧاليدا، چاوانيا كارتىكرنا ئەنڧال ل سەر ژيانا ئەوان، دگەل دياركرنا پۆلن ئەوان د روو ب روويا ئەوان كارەساتاندا. بئ گۆمان ئەف قەكۆلىنە دەستپيدكەت ژ ئەوئ گرماني، كو ژن نەبەس قوربانىيە د ئەفان جورە كاوداناندا، بەلكو بنياتى سەرەكيبە بو دووبارە ئافكرن و بەرھەمينا ژيانى، ھەرەسا پەيداكرا ھيشيى سەرەپاي ھەبوونا مەترسيين كۆمولكۆژىي ئەوا ھەبوونا خۆ دسەپينيت.

ھەلبەت بو ئەنجامدنا ئەفئ قەكۆلىنى قەكۆلەران پشت ب پړيازا وەسفى و شيكاريا ژ ليگەريانين مەيدانى بەستى يە، كو يا گونجاىە بو شروڤەكرنا بابەتى يان شروڤەكرنا نافەرۆكى (Content Analysis)، ئەف چەندە ژى ب ريكا كۆمكرنا داتايان ژ چاڤيىكەڤتئين كەسوكى بوويە، ل گەل ئەوان ژنين قورتالبووين ژ كاودانين جينوسايدى، بئ گۆمان كۆمەلا قەكۆلىنى ھەمى ئافرەتين دەفەرا بارزان ئەوين ئەزموونا خۆ دمەيدانا ئەنڧاليدا دەربازكرى قەدگريت. بەلئ با ژ ھەژيىە دەينە دياركرن، كو ب شيوہيەكئ ئەنڧەست و رپيىكخستى بتنى (۱۰) ئافرەت ژبو مەرەما چاڤيىكەڤتئ و كۆمكرنا داتا و ويئەين دكويميندكارى ھاتينە ھەلپژارتن.

پشتى شروڤەكرنا داتايان و گەنەگشەكرنا ئەنجامان ھاتىە قەديت، كۆ ژيانا ژنا ل دەفەرا بارزان وەكى ھەر تاكەكئ كورد ژ زۆردايا داگيركەر بئ بەر نەبووينە، بگرە ژ زۆرداريين وەك: (كوشتن، ويژانكرن، قەگۆھاستنا ب زۆرى، وەرگرتنا مال و سامان و ناسنامە و بەلگەنامين فەرمى، ... ھتد). ئەف ھەمى و ھيش ويژانتر، بەلى ژبەر خۆ راگريا ئەوان، ئەف چەندە نەبوويە ئەگەر، كۆ ژنا

٢. ئاریشا فەکۆلینێ: ئاریشەیی ئەفقی فەکۆلینێ ئەوە کو نەبوونا فەکۆلینێ مەیدانی یێن قۆل ئەوین کەتواری ژنێن بارزانیان د مەیدانا و پستی هەولێن ئەنفالان دیاردکەت. و پێکێن سەرەدەری کرێ دگەل کارتیکرێن کۆمەلایەتی و دەروونی کەلتوری ژ ئەوان هەولان بکەت. هەرەکی دیار، کو ژن دیدەفانێن ل سەر ئەفان کارەسات و پرووداوین ب سەری کەس و کارێن ئەوان هاتین بوویە، بەلێ دەنگ و ئەزموونا ئەوان ب شێوەیەکی ئەکادیمی بەلگەدار نەبوویە د ئەدەبیاتێن ئەکادیمیدا، ژبەر ئەفقی چەندێ ئەف فەکۆلینە هەول ددەت بەرسقێ ل سەر ئەفقی پرسیار سەرەکی ددەت: چاوانیا دەربازبوونا ژيانا ژنێن دەفەر بارزان د هەوین ئەنفالیدا؟ چاوانیا کارتیکرنا ئەنفالی ل سەر ژيانا ئەوان؟ دگەل دیارکرنا پۆلی ئەوان د روو ب روویا ئەوان کارەساتاندا؟
٣. گرنگیا فەکۆلینێ: گرنگیا ئەفقی فەکۆلینێ د سێ تەوهراندی دیاردبیت: ئیک: گرنگیا زانستی، کو ئەف فەکۆلینە دی بیتە خالەکا گرنگ ژبو ئەوان فالاهێن مەعریفی ئەوین گریدایی ب ئەزموونێن ژنانێن کورد د مەیدانا هەوین ئەنفال و پستی ئەنفالاندا، ئانکو دی فالاهێن مەعریفی دبارێ ئەزموونێن ژناندا پەرکەت. دوو: گرنگیا مەروفەیاتێ د مەیدانا بەلگەداریا دیدەفانیا ژنان و بلندکرنا دەنگێن ئەوان وەک بەشەک د بێردانکا نیشتمان پەرەریدا. سێ: گرنگیا پراکتیکی ب ریکا پێشکێشکرنا پاسپاردە یان دبیت هاریکاریا لایەنێن نافخۆی و دەستگەهێن نەمیری بکەت، د دیزانکرنا پرۆگرامێن پالپشتیا ژنان د کونتیکیستا پستی هەفرکیان. چوار: گرنگیا رێبازی دبارێ پالپشتیا ئافکرێن مەیدانی و جۆری، کو دبیتە ئەگەرێ دەوله مەندیا ئەدەبیات و رێباز و تەکنیکێن شەرفەکاری یێن جۆری ئەوین گریدایی ب ئەزموونێن زارەکی.
٤. ئارمانجا فەکۆلینێ: ئارمانجا ئەفقی فەکۆلینێ جییه جیکرنا ئەفان ئارمانجێن ل خوارێ دیارکریه:
١. بەلگەداریا ئەزموونێن ژنێ و دیدەفانیا ئەوان ب تاییەت ئەوان ژنێن د ئەوان دەماندا دەربازبووین و کارتیکرنا کارەساتان ل سەر وان .
٢. شەرفەکرنا پۆلی ژنێ د پاراستنا بنەمایێن خێزانی و کەلتوریدا و فەگەراندان ژيانێ پستی کارەساتان.
٣. فەدیتنا تەکنیکێن خۆراگری و بەرگریا ئافاکەر و چەسپاندنا ستراتیجیەتێن هەمە جۆر بۆ مانێ.
٤. پێشکێشکرنا پاسپاردە یێن کاری و رێبازی ژبو کاربەدەسان و فەکۆلەران ل سەر پالپشتیا ژنان د کونتیکیستا پستی هەولاندا.
٥. گریمانجا فەکۆلینێ: ئەف فەکۆلینە ل سەر ئەفقی گریمانجی، کو ژن نەبتنی
- قوربانیه د ئەفان جۆرە کاوداناندا، بەلکو بنیاتی سەرەکیه بۆ دووبارە ئافاکرن و بەرهەمێنانا ژيانێ، هەرەسا پەیدا کرنا هیقیی سەرەپایی هەبوونا مەترسیی کۆمۆلکۆژی ئەوان هەبوونا خو دسەپینیت.
٦. پرسیارێن فەکۆلینێ :
١. چاوا ژنێن دەفەر بارزانیان روو بەرووی ئەوان کارسەت و کەتواران بووینە، چ شێوازی خو گونجانندی ئەوان پشەبەستن ل سەر کریه؟
٢. پۆلین ئەوێ چ بووینە ژبو فەگەراندنا ئافاکرنا خێزان و کۆمەلگەها نافخۆیی بەری و پستی کارەساتان؟
٣. چاوا ژنان هاریکاری د پاراستنا بێردانکا کۆمەلکۆژی ئەزموونا ئەنفالیدا کریه؟
٤. چ فاکتەر ب سەر ئەواندا هاتیە ژ ئەزموونا تیدا دەربازبووین (ناستی خواندنی، باردوخێ کۆمەلایەتی)؟
٧. سنووی فەکۆلینێ:
 - دەمی : ئەنفالا (١٩٨٩-١٩٨٣).
 - سنووی جهی : گوندێن دەفەر بارزان ل کوردستانا باکور- کوردستانا عیراقی.
٨. پێناسەکرنا زارافان:
٩. ژن:
- ژن ئەو مەروفە یاکو ژ پەکەزێ مێ هاتیە ئافراندن و پێگەهشتی، پۆلهکی گرنگ و بنەرەت هەیه د ئافاکرنا خێزان و خودانکرنا و وەرپارا نەوێهیا، بەشداری د گەشەپێکرنا کۆمەلایەتی، ئابووری و کەلتوری دکەت، دیسان پەسنا ئەوێ دەیتەکرنا وەک نیقەکا کۆمەلگەهی (مجمع اللغة العربية، ٢٠٠٥: ١١٢).
- دیسان ژن پەگەزەکی کارلیککەر و کارتیکەر ژبو ئارامی و جیکرێبوونا کۆمەلگەهی، وەک نموونە و سەمپلەکا بەرزە ژبو بەخشینا هەدارێ، بهێن فرەهیی و شیان ل سەر بێهن فرەهی و خۆراگریی بدەت، هەرەسا هاریکاریا هەمی بوارێن ژیانیدا دکەت.
١٠. ژيان :-
- ژيان ئەو بارودوخێ زیندەرەکیی ساخ ژ تشتی بێ رۆح جودادکەت، شیانا وەرپار و زیدەبوون و کەشەکرنا و لقین و کارلیکریی دگەل ژینگەهی و خو گونجانندی هەیه (Capra، ١٩٩٧: ٤٥).
- هەر دیسان (Capra) دبێژیت: دشیاندایە تەماشایی ژيانێ ژ لایەن جودا جودا بکەین، وەک :
- ژ لایەنی بایۆلۆجی: ژ کۆمەکا زیندی پیکدەهیت یێن، کو

جىنوسايدە نەبوويە رىك ل خۇراگىيا كۆمەلگەھا بارزانيان ل سەر روو ب پروبوونا ھەولەن ژنافېرن و بىرپرکى.

۱۳. رېبازا قەكۆلىنى:

ئەف قەكۆلىنە ل سەر بىنەمايىن رېبازا ۋەسفى و شىكارىيە، ھەرۋەسا دىشەن دەينە دياركرن، كو ژ قەكۆلىنىن مەيدانىيە، چونكى ب ئەف رىكى شىانېن تىگەھشت و شىرۋەكرنا نافەرۋكا دۆخ و كىشەيىن كۆمەلايەتى د ناف بواری كەتورايدا ھەنە، كو ئارمانجا سەرەكيا ئەف قەكۆلىنى، ئەفەيە خواندنا كەتواری ژتەن دەفەرا بارزانە، ئەوین دناف ئە نفالیدا ژيان و ئەزموونا خو ب رىقەبرى، دميانا كۆمكرنا داتا و پىزانيان ب رىكا بكارئىانا شىرۋەكرنا بابەتى ژبو پوختەكرنا پامان و دەلالەتەن گریدای بابەتى قەكۆلىنىقە، دگەل تەكەزا ل سەر ئەزموون و دەنگى ئافەرەتان دقەگىرانا مېژوويا كورداندا و تىبىنەن مەيدانىدا ھەيە .

۱۴. كۆمەل ۋەسەمپلا قەكۆلىنى:

أ- كۆمەلا قەكۆلىنى: مەرەم ژ كۆمەلا قەكۆلىنى ھەمى تاك و تىشتى ئەوئ ديارديى ب خۇفەدگريت، يا كو قەكۆلەر قەكۆلىنى ل سەر ئەنجامدەت يان ھەمى ئەو تىشت يان تاك يان كەسن كو پەيوەندى ب ئارىشا قەكۆلىنىقە ھەيى، كو قەكۆلەرئ دقەيت ئەنجامەن قەكۆلىنى ل سەردا ب گشتىگرىكەت (نبى و حاجى، ۲۰۲۲: ۸۱). واتە ئەم دىشەن بىژىن كۆمەل: ھەمى ئافەرەتەن دەفەرا بارزان ئەوین ئەزموونا خو دميانا ئەنفالیدا و بىشتى ئەنفالى دەربازكرى .

ب -سەمپلا قەكۆلىنى: قەكۆلەرەن سەمپلا قەكۆلىنى ب ئەنقەست ھەلزارتى يە كو ژ (۱۰) ئافەرەتەن دەفەرا بارزان پىكدهيت ..

۱۵. ئالافىن كۆمكرنا داتا :

- چافىكەفتەن كەسايەتى (جۆرى).
- تىبىنەن مەيدانى .
- بەلگە و وىنەن ديدەفانان.

۱۶. يىكىن شىرۋەكرنا داتايان :

- شىرۋەكرنا بابەتى يان شىرۋەكرنا نافەرۋكى (Content Analysis) و پۆلىنكرنا بەرسفان ژ ئەفان تەوهران پىكدهيت: (ژ دەستدانا ئەندامەن خىزانى، دەردەسەريىن مروفايەتى، سىاسەتا قىركن و باركرنى، خرابىيا باردۆخىن ژيانى، خۇراگىيا كەرامەت و كەلتوورى خو، پاراستنا ناسناما كوردى، باركرن و كۆچكرن).
- ئەف خىشتى ل خارى ئوونەكا شىرۋەكارىيا جۆرىيە ل سەر كودىنكا تىكستەن ھاتىنە فالاكرن ژ چافىكەفتەن مەيدانى، ب شىوہەكى پۆلىنكى ل سەر تەخىن گشتى ژبو بابەتەن سەرەكى، ۋەكى: (دەردەسەرى و خۇراگى د ئەزموونەن ژتەن دەفەرا بارزان)دا، بو پتر پىزانيان تەماشەيى خىشتى ژمارە (۱) بكە.

جوداھىي دناقبەرا بوونەوهرىن زندى و يىن دىتر دكەت. ۋەكو: ھەناسى، ۋەپارى، ھەرسكرن، گەشەكرن و ۋەرارى.

- ژ لايەيى فەلسەفى و مروفايەتى: ژيان ژ ئەزموونا مروفان دەھەبوونىدا پىكدهيت، ياكو ھەلگەر ژ ھەستەوهران، ھزران ، پەيوەندىيان، پامانين گریدايى كەرامەت و ئازادى و ئارمانج ژ ھەبوونى.
- ژ لايى كۆمەلايەتى: ئەو كار وچالاکىن مروفىنە ژبو پۆل گىرانى دناف كۆمەلگەھىدا، كارلىكرن دگەل كەسانىن دىترە ژبو جىبەجىكرنا خۇبۆيىن و ھارىكارىن د گەشەكرنا ژيانەكا گشتىدا (Capra, ۱۹۹۷: ۴۵) .

۱۱. جىنوسايد :

پەيىفا جىنوسايد (Genocide) ژ دووپەيىقان پىكدهيت «جىنو (Genos) ئانكو » نەژاد يان گەل يان كۆم و پەيىفا سايد (cide) ئانكو «كوشن» پامان ژى كوشتنا گشتى يان كوشتنا كۆمەكى و دەيتە ھەژمارتن ژ تاوانىن نىف دەولەتى و ژ لايەنى نىف دەولەتى دەيتە پىناسەكرن ژ تاوانىن ئەنقەست و ب مەرەمە ژبو بىركرنا كۆمەكا مروفان يان نەتەوان يان ئايندوستەكان يان نەژادان ب شىوہەكى بەشەكى يان كۆمەكى و گشتى (United Nation, ۱۹۴۸: ۲). واتە كوشتنا مروفان ب مەرەمە ئەفجا چ ژبەر نەتەوہە يان ئايىن يان زمان يان نەژاد يان كەلچەر بىت.

۱۲. جىنوسايد بارزانيان :

مەرەم پى ئەو ھەوین رىكخستى و گشتىكرن ئەوین ئارمانجدار ل سەر خەلكى بارزانى د ماوہيى (۱۹۸۳- ۱۹۸۹) ئەوین ژ لايى حكومەتا بەسائىراقى يابەرى ژبو مەرەما داگىركن و كۆمەلكوژيا دەستىشانكرى و ب بەرنامەكرى و ب ئەنقەست و ب رىكىن جودا جودا ھاتىنە ئەنجامدان ل سەر خەلكى بارزاندا. ئەف ھەوہ پىكھاتى بوون ژ تاوانىن كوشتنا كۆمەكى و گشتىگر دژى زەلام و ژن و زارۋكان، جىبەجىكرنا ھەمى شىوازىن زيانگەھاندنى ژ لايەنى جەسەدى و دەروونى و لەشە، باركرنا خەلكى ژ گوندو دەفەرەن ئەوان ب زۆرى و سەپاندنا ھەمى دەردەسەريىن نەخوش يىن زيانى ل سەر ئەوان، ئەوا كو بو ژنافرنا بەشەكى يان كۆمەكى كۆمەلكوژى ل سەر سەپاندنى (Human Rights Watch, ۱۹۹۳) و (وزارت شۆون الشەداء والمؤنفلين، ۲۰۰۵).

ھەلەت ناھىتە فەشارتن، كو جىنوسايد بارزانيان ئىك ژ بەرزترين تاوانىن مروفايەتىي يىن نىقدەولەتسە، ياكو ب قۇلترين شىوہە كارتىكرن ل سەر پىكھاتەيا كۆمەلايەتى و مروفايەتى ل خىزانىن بارزانيان كرى. ياكو بوويە ئەگەرى زىدەكرنا بەرپرسايەتىي بو ژتەن بارزانيان ژ پىخەمەت پاراستنا خىزان و چافىكەكرنا زارۋكىن خو ، ب ھەمان شىوہ ئەف

خشتی ژمار (١)

سەمەل (کەسێن) چاڤیکەڤتن ل گەل هاتییه ئەنجامدان	بابەت (Theme)	دۆخ (Category)	کود (Code)	تیکستی هاتییه وەرگرتن ژ چاڤیکەڤتنی
چ (١)	ژن و پۆلی ئەوێ وەک دیدەفان و قوربانی ئەنفالیدا	دەردەسەریین مرۆڤایەتی	ژ دەستدانا ئەندامین خیزانی	بخودی بابی منه، برایی منه، مامەکی منه، دوو پسمامیت من، خەزیری من، تیج منه، هەمی د بەرزهنه
	ژن وەک پارێزەرا ناسنامە و کەلتوری خۆ	خۆپراگیا کەرەمەت کەلتوری خۆ	پاراستنا ناسناما کوردی	چونکی زۆرا ب قورس و ترس بوو. گوئی ئەڤه خۆ ل گەل کوردین بارزانی کرن، بتنی کو بمرن، بەلی با نەمرن!
	ژن و رووب رووبونا ئەوێ ل سەر کارەساتین قورس و گران	دەردەسەریین مرۆڤایەتی	خراپییا باردۆخین ژیانی	هیچ من بچیکین خۆ نەدیتن د بی خارن د بی ڤهخارن بوون
	ژن و سیاسەتا بارکرن و وکۆچکرنی	سیاسەتا ڤرکرن و بارکرنی	بارکرن و کۆچکرن	ئەم د ئێخسیربوون، مرۆڤیت مە چەککرن پاشی ئەم برنه جەنوبی
	ژن و پۆلی ئەوێ وەک دیدەفان و قوربانی ئەنفالی	دەردەسەریین مرۆڤایەتی	ژ دەستدانا ئەندامین خیزانی	زەلامی من و پسمامی وی و پسمامەکی دییه و پسمامیت بابی وی. بخودی ژ بنه مالا مە ئەم هەمی خزمین ئیکین، ڤهنگه هەتا بیستاش
چ (٢)				

ھەبىن ئەرى بىخودى				
كوردىن بارزانى باۋەرى ب پ ژىمى نەبوون	پاراستنا ناسناما كوردى	خۇپاگريا كەرامەت و كەلتورى خۇ	ۋن ۋەك پارىزەرا ناسنامە و كەلتورى خۇ	
بىخودى تېشىتىش نەخارن، بى تېشىت و بى ئاق و بى حال ۋە توق بىرن	خرابىيا باردۇخىن ژيانى	دەردەسەرىين مىرۇقايەتى	ۋن و روو ب روو بوونا ئەۋى ل سەر كارەساتىن قورس وگران	
دەۋرە ل گوندى ددا چەند پۇژان، نيزىكى حەقتىكە ۋە دەۋرە ل مەدا. پىشتى ھىنگى گوتە مە دۇيا باركەن،	باركرن و كۆچكرن	سىياسەتا قىركن و باركرنى	ۋن و سىياسەتا باركرن و ۋكۆچكرنى	
باب و پاپىرى من بىرن، خال كوپ خال ژى (۱۴) ژ بىنە مالامە	ژ دەستدانا ئەندامىن خىزانى	دەردەسەرىين مىرۇقايەتى	ۋن و پۇلى ئەۋى ۋەك دىدەقان و قوربانىا ئەنفالى	ع (۳)
كوردىن بارزانى ھەمى پىكفە مەزن و بچىك ل گەل ئىك بوون، مە ھەرچارۋكا خۇ ل بەرخۇ دكر	پاراستنا ناسناما كوردى	خۇپاگريا كەرامەت و كەلتورى خۇ	ۋن ۋەك پارىزەرا ناسنامە و كەلتورى خۇ	
ئاگر بەردا ھەمى جھان خۇ بەردا كولكىن مىرىشكا،	خرابىيا باردۇخىن ژيانى	دەردەسەرىين مىرۇقايەتى	ۋن و روو ب روو بوونا ئەۋى ل سەر كارەساتىن قورس وگران	

ئەم برینە جنوبی، دناڤ ەرەبادا، گوندەکی دناڤ خانین ئاخیدا ل جەهەکی دگوتنی (خەیری)	بارکرن و کۆچکرن	سیاسەتا ڤێکرن و بارکرنی	ژن و سیاسەتا بارکرن و وکۆچکرنی	
من ئیک تاقا نه برا هه‌بوو نه‌ما و مروڤی من، (١٠) ژ بنه‌مالا مه‌	ژ دەستدانا ئەندامین خێزانی	دەردەسەریین مروڤایەتی	ژن و ڤۆلی ئەوی وەک دیدەڤان و قوربانیا ئەنفالی	چ(٤)
هه‌می دوژمنین بارزانیانه، به‌لی ژنن بارزانیان حه‌رسی دگرت، دا ئاگری هه‌لکه‌ین، ئەڤه هه‌می دئینا سه‌ری مه‌ بتنی، کو ئەم بارزانی بوین.	پاراستنا ناسناما کوردی	خۆراگیا که‌رامەت و که‌لتوری خو	ژن وەک پارێزەرا ناسنامە و که‌لتوری خو	
ئاڤ ل مه‌ دگرت، خاڤن نه‌بوو، مه‌ ژنان عه‌مه‌له‌تی دکر، مه‌ حه‌رسی دکر، مه‌ چاڤی خۆ ل زاروکیڤ خۆ دکر، که‌هره‌ب نه‌بوو، ل مه‌بری، ئاڤ ل مه‌ قه‌تعه‌کر.	خراپیا باردۆخین ژیاڤی	دەردەسەریین مروڤایەتی	ژن و روو ڤ روو ڤوونا ئەوی ل سەر کارەساتین قورس و گران	
ئەم برینە جنوبی، دناڤ ەرەبادا، گوندەکی دناڤ خانین ئاخی دا ل جەهەکی دگوتنی (خەیری)	بارکرن و کۆچکرن	سیاسەتا ڤێکرن و بارکرنی	ژن و سیاسەتا بارکرن و وکۆچکرنی	

ج(۵)	ژن و رۇلى ئەۋى ۋەك دىدەقان و قوربانىا ئەنقالى	دەردەسەرىيىن مرقۇايەتى	ژ دەستدانا ئەندامىن خىزانى	بخودى بچىك زۆر مرن،
	ژن ۋەك پارىزەرا ناسنامە و كەلتورى خۇ	خۇراگريا كەرامەت و كەلتورى خۇ	پاراستنا ناسناما كوردى	كوردىن بارزانى نان ب شىۋى نانا تەنرى، كو ب ناڧى سەوك يان ژى نانى تەنك، كو ب خانك و تىرۇك و سىلى د ھاتە چىكرن، ئەم ھەر ۋەكى خۇ ماين.
	ژن و روو ب رووبوونا ئەۋى ل سەر كارەساتىن قورس وگران	دەردەسەرىيىن مرقۇايەتى	خرابىيا باردۇخىن ژيانى	خۇ قورتال بىكەن ژ بەرپرسىيارەتيا ياسايى، بەلى كوردىن بارزانى رازى ئەبووينە بىمىن
	ژن و سىياسەتا باركرن و كۇچكرنى	سىياسەتا قركرن و باركرنى	باركرن و كۇچكرن	ئەم كرىنە د مەنشەئادا، ھەلەكى ئەم ترومىيلا كرىن ئەم برىنە سەر .جسرى سەر جسرى شىروان

ھاتىنە پشتگوھ ھافىت و ھىلاينە بى سەميان، ھەرۋەسا بارا پترىا ئافرەتان ب زۆرى زارۇكىن خۇ خۇدان كرىنە د ژىنگەھىن دژواردا. ھەرۋەك، ، بەلگە (بخودى بابى منە، براىى منە، مامەكى منە، دوو پسامىت من، خەزىرى من، تىي منە، ھەمى د بەرزەنە) و(حىچ من بچىكىن خۇ نەدىت د بى خارن د بى قەخارن، بوون) ھەرۋكى د خشتى سەرىدا ھاتىيە پۆلىنكرن. ئافرەتا كوردا بارزانى ھاتىنە قەگوھازتن بۇ جھىن ژيان لى نەيى، ۋەك كەپرک و خىشەتكا لى بوون ل باكورىي عىراقى، بوويە د كاودانىن زۆر سەخت و نە ژ ھەژى مرقۇايەتى تىدا بژىن، ۋەك بەلگە(ئەم د ئىخسىرېوون، مرقۇيت مە چەككرن پاشى ئەم برنە جەنوبى) و(ئەم برىنە جنوبى، دناڧ عەرەبادا، گوندەكى دناڧ خاينى ئاخى دا ل جھەكى دگوتنى خەيرىن) و (ئەم برىن، ئەم برىنە ديوانى، ل وى دى ئەم ئىنانە

۱۷. رەۋشتىن ئەكادىمىيا قەكۆلىنى
 • پاراستنا نەئىنيا ناڧىن كەساتىن بەشدار.
 • پىرېبوننا چاڧىككەڧتنان ب رازىبوننا بەشداربوويان دگەل رىزگرتنا ھەستىارىيا ئەزمونى.
 ۱۸. ئەنجامىيىن قەكۆلىنى وگەنگەشە ل سەر:
 قەكۆلەران ئەنجامىيىن قەكۆلىنى ل دويڧ پرسىيارىن ئەۋى بەرچاڧ كرىنە و ل دويڧدا گەنگەشە ل سەر دكەن:
 ۱. چاۋا ژنىن دەڧەرا بارزانىان روو ب رووى ئەۋان كارسات و كەتۋارى بووينە، چ شىۋازى خۇ گونجاندنى ئەۋان پشتبەستى ل سەر كرىه؟
 ھەلبەت قەگوھازتن ب زۆرى و دەربەدەركرن:((ژنىن بارزانى ژ ئازارپن ژ دەست دانا كەس و كارپن خۇ و ھەڧژىنا نالىنە، كو بوويە

١٩. گەنگەشەکرێ ل سەر ئەنجامان:

هەوێکی دیار کۆ ژ دەستانا ئەندامین خێزانی ئێک بەرزترین دەردەسەریا مەروفاوەتی بۆ هەركەسەكی، ئەفجا ژنا کوردا بارزانی ئەف دەردەسەری ب قۆلتر دیتیه، کۆ نەبتنی ژ دەستانا ژ ئەندامین خێزانی، بەلكو زیڤەتر ژ پینچ کەسان ژ خێزانی ئەوئ دەرزنە یان کۆشتینە، ژ دەستانا ئەندامین خێزانی نەخوسارەتیەکا مادی یا دەمکیه؛ بەلكو خوسارەتیەکا پڕ ئیش و ژان و کارتیكرنن مەزن ل پشت خوێلانە، وەك کارتیكرنن دەروونی و كۆمەلایەتین قۆل کۆیر، کۆ برینا ئەوان چ جار ساخ نابیت و هەر یا ل بەركوچکی ئەوان، ئەفجا ژنا کوردا بارزانی نەبتنی ئەف کارەسەتە گۆھ لی بوویە، بەلكو پشكەك ژ ئەوئ چەندئ بوو، دێدەفانا ئەف قێرک، بنپێرک و کارەساتا کۆمکۆژی بوویە، هەتا نوکە دناف ئەوان ئازاراند دژیت، کۆ ئەف دیدەفەنیا ئەوئ دیتە بەلگە داریهەکا مەروفاوەتی و میژووپی.

هەروەسا پەنگەشەفانا دەبرینا سیاسەتا کۆچکرن و بارکنا ب زۆری دەیتە بکارینان وەك ژنافجووونەکا بنەرەتی ل سەر کۆمەلکەگەها بارزانیا ب گشتی و ژنن بارزانی ب تاییهتی، چونکی ژنا بارزانی ئێک ژ قوربانن ئێکسەر بوویە دناف ئەفان کاوداندا، ئەف چەندەژێ یا بوویە ئەزموونەکا تێکەلکری ژدەرد و ئیشین کۆمەلی و ترسەکا بەردەوامی ژ نەدیاربوونئ.

بقی چەندئ ئەم دشین بێژین، کۆ ئەفە بوو شیوی ژنای، وێنەك ژ ئیش و دەردەسەری پۆژانە، ئەوین روو ب روویا ژنا بارزانی، کۆ پێداوێستین پۆژانە بتنی مانا وان بوو، ل قیری ئەف چەندە پەنگەشەفانی ل سەر قەباری پشگۆهافیتن و ئیش و دەردەسەری جودا جودا دەت، یاكو دووپاتی ل سەر هندی دەیتە کرن، کۆ ئەنفال بتنی پڕۆسێسەکا لەشکەری نەبوو؛ بەلكی ئەزموونەکا خەموکیا ژۆم و ژۆرداریا مەروفاوەتی ب شیوەکێ بەردەوامبوو. هەروەکی د خشتی شروفاکاریا دیاربووپی ل سەر چاوانیا فەگۆهاسنا شیرە ژنا بارزانی ژ پۆلی قوربانی دانئ ژبۆ سەمپلا خۆراگری و بەرگریا کەلتوری، سەرەپای ئەوان ئیش و دەردەسەریان هەر یا بەردەوامبوو ژ پاراستنا کەرەمەت، کەلتور، جل و بەرگین خۆ، هەردەم چارۆکا خۆ ل بەرخۆ کریه، چیرۆکین ئەندامین ژ دەستدان، قەهرەمان و پەهەلەوان بۆ نەوین نوی فەدیگێریت .

ل دوماهی دەردەسەریا ئەزموونا شیرە ژنن بارزانیا د میانا ئەنفالاندا دیاردکەت، نەبتنی ئەندامین خێزانی خۆ ژ دەستدایە و کۆچکرن و بارکنا ب زۆری دیتیە، ئیش و ژان دەمی بواراندا دیتنە، بەلكو هەردەم وەك سەمپلەکا بەرز یا خۆراگر و بەرگریکریه ل سەر مان، ناسناما کوردی، عادات و تەقایدین و کەلتورئ خۆ کریه، ئانکو دشین بێژن پۆلەکی چوار قولی هەبوویە، وەك: دەردەسەری و ئیش، ژ دەستانا ئەندامین خێزانی، خرابیا ژيانا

خاری. ل قیتاری تشیت مە ئینان دەری. مەروفا/زەلام هنگی گەل مە دا بین، تشت ئینان دەری. ئولا ل وی دئ هەلەکا دی ئەم د زیلا کرینەفە، د زیلان کرین د قەلابا کرین و ئەم برین بۆ (مەرەجوجی)، جەهەکە دینئ (مەرەجوجی)، فێجا ئەم، سەحرایە کۆ ئەم د چوین قەمی هەتا فێجا کۆ ئەم برین بۆ ویری گرگە خویرا بایەک دەت بایەک دەت قەمی گرگە خیزەکی هەندە هەل دابافە لێرە بر با جیهکی دی کە بایەکی وە دەت).

٢. پۆلین ئەوئ چ بوویە ژبو فەگەراندنا ئافکارنا خیزان و کۆمەلگەهێ نەفخۆپی بەری و پشتی کارەساتان؟ ژن وەکو بنیاتی سەرەکی یی ژنای، شیاپیە پشکەکا مەزن ژ بوویەری ژنای هەلگری، هەروەسا ژن وەکو زەلامی هەفیشک د پیکهینانا مەروفا بۆ دروستکرنا جفاکەکی تاییهت، ژنی شیاپیە بوویەری سەخت و هشکین ژنای دناف ناخی خۆدا ب هەوینیت، هەر دیسان دیاردیت، کۆ دەمی کاوداندا هەر یا خۆراگر بوو و دەمی پۆلین ژیاندا بەشداری کریه، بگرە ژ پۆلی، وەك: (مالخی) مالی، کارکەر، دایک، باب، خیشک، مەت، خالەت، داپیر، داپیرک، نوژداری، کاسکاری، پالەتی، جوتیاری، بیری، ئافکارنا خانیان.....، هەتا کۆ پۆلی زێرەفانی ونوبەداریا شەفانی کریه ژبەر خۆ پارستنی بوو). بەلگە (بخودی ژيانا مە، بخودی تۆ حساب بەکە من پینچ بچیک هەبین، کۆ مەروفتن مە گرتین، پینچ بچیک من هەبین ئەف کیرا تازە ئاف ئینایی چلیا وی خەلاس ببی هەند و ل دەستی من بی و کۆرکیش سالەک بی، کۆری ل قی مەستر و هەرسیکین دیش هە ئیک سالەکی ل ئیک مەستر، ئانکو شیر ب شیر بی. بخودی د چوو مەمەلەیی نەما ئەم هەل مەجمەعی بین پشتی مەروفت خۆ ئەز پێ نەهەستام).

٣. چاوا ژنان هاریکاری د پاراستنا بێردانکا کۆمەلکۆژیا ئەزموونا ئەنفالیدا کریه؟

شیرەژنن بارزانیا وەك پارێزەرا ناسناما خۆ و کەلتورئ خۆ، خۆراگریا کەرەمەت و کەلتورئ خۆ بوویە. بەلگە (کوردین بارزانی هەمی پیکفە مەزن و بچیک ل گەل ئیک بوون.....و مە هەرچاروکا خو ل بەرخۆ دکر) و (کوردین بارزانی باوهری ب پژیمی نەبوون). ٤. چ فاکتەر ب سەر ئەواندا هاتینە بۆ ئەزموونا تیدا دەربازبووین (ناستی خواندنئ، باردوخئ کۆمەلایەتی)؟

فاکتەری زۆر بەسەردا هاتن و بئ بەش بوون ژ خواندنئ، چونکی بارئ ئەوان زۆر قۆرس و گران بوو بەلگە (ئولا مەدرەسە هەبی، بەس ئەز نەچووم). و(بچیکیش هەندەک چوون بەس با ئەز نەچووم ل جنوبی بەس ژن هەندەک چوون. خودی قۆشەپە یا چووبی؟ ئەمیش بخۆ ژیان ب هەر حالی هەبی، مەش قەتاند، ئەو مالی مەهەبی مە بۆ خۆ خار، پاشی مەروفت خۆ ئەوئ مەهەبی، پشتی هنگی ژنا دەست ب مەمەلەیی کر و چوونە مەمەلەیی).

دا ژبو هاندانا هۆشیارییا میژووی و خۆراگری و بهرگریا نهوان یا مرۆفایه تی .

• دامه زانندا سهنته رێن دهروونی و کۆمه لایه تی ژبو قورتا بووین نه نفالان ب تایبهت نهوین هه می کاراسات ب چافین خۆ دیتین.

• هاندانا فه کۆلینین ته کادیمی ل دور پۆلی ژنانین بارزانی د ماوه یی هه فکریاندا ژبو تێگه هه شته کا قول و تیر وته سل ل سه ر په هه ندین خۆراگریا ژنی د کۆمه لگه هین کوردیدا.

• کارلیکا پۆلی راگه هاندن و ده زگه هین په وشه نبیری د به لافه کرنا هوشیاری و گرنگیا پاراستنا ناسنا ژنی (فیمینیت).

• هاندانا شیانین ژنی د سیاسهت و کۆمه لایه تیدا ژبو گه ره نتیا به شداریا نهوان یا کارلیک د چیکرنا بریاراندا و فه گرانان ئافا کرنا کومه لگه می پشتی کاره ساتان.

• دانانا موزه خان و پێشانگه هین به لگه داری، نهوین ده رده سه ریا نه نفالان د دیته یا مرۆفایه تی و فیمینیتیدا هه یه ن. • گه شه پیدانا پروگرامین فیکر و فیکر بوونی یین ئارمانجدار ل سه ر پالپشتیا ژنن زه ره مه ند و شیاندا/ وهاندانا نهوان ژ لایه نی ئابووری و کومه لایه تی.

۲۳ - ۲۳ - پێشنیار:

فه کۆله ران پێشنیارا نه فان ئاف و نیشانین ل خوار ژبو فه کۆلینین ل پاشه روژی دکه ن :

• بێرپا بوونا فه کۆلین به راورد دنا فه را نه زموونا ژنن نه نفالکری و ژنن دیت د جه نک و جینوسایداندا ژلای، وه که هفی و جوداهی و خۆراگری و بهرگریا نهوان ل سه ر ژیان.

• ده سپیکرنا پروژه کێ هه فپشک دنا فه ر زانکۆ و ده ستگه هین نیکده وله تی ژبو به لگه داری و شپۆ فه کرنا پۆلی ژنان د پاراستن و بێردانکا نسانا کوردیدا.

• به ره فه کرنا پروگرامین هوشیاری بۆ نه وه یین نوی ل دور

گرنگیا ئاشتی و په ره وه ندیا گشتی یا کۆمه لایه تی.

• هاندانا به ره مه مه یانین هونه ری و نه ده بی (فلم، پۆمان ،

شانۆگه ری) نهوین په نگه دانی ل سه ر نه زموونا شپه ژنا

بارزانی د جینوسایتاندا دکهت، وه ک ئالافه کێ په وشه نبیری د بێردانکا نه ته وه ییدا.

• گه شه کرنا پروگرامین زانکۆیان نهوین گریدایی ب کیشه یین) جوړیا کۆمه لایه تی د هه فکی و جه نگاندا) ژبو تایبه ته ندین په ره وه دی و زانستین مرۆفایه تی.

• دامه زانندا بوکسه کا نه ته وه یی ژبو فه کۆلین و به لگه داریا

فیمینیت یان ژنی د بواری جینوسایتاندا، خۆراگری، بهرگری، یه کسان و دادپه ره ریا ئینتقالی.

• هاندانا هه فکاریی دکه ل پیکراوین کۆمه لی و مه ده نی ل سه ر

پوژانه و سه ره پای نه فان هه میان، یا خۆراگر و بهرگریا ناسنا خۆ وه ک کورد و ژنا بارزانی و که لتورێ خۆ پاراستیه.

۲۰. ده رنه نجام وراسپارده وپێشنیار:

۲۱. ده رنه نجام:

ل دویف نه نجامین فه کۆلین، فه کۆله ر گه هشتینه نه فان ده رنه نجامین ل خوار:

• کۆچکر و بارکرنا ب زۆری ئیک ژ ئالافین پروگرامکاری بنه رهت بوو ل سه ر کۆمه لگه ها بارزانیان.

• ژنا بارزانی زه ره مه ندرتین ته خا کۆمه لی بوو د سیاسهت جینوسایتیدا، هه ره کی جودا کر و ژ ده ستدانا ب زۆریا نه ندامین خیزانی و کۆمه لگه ها خۆ یا بارزانی بوو.

• نه زموونا فیمینیت بوویه کۆمکرنا ئیش و ده رده سه ری و ترس به رده وام ژ نه دیار بوونی.

• په نگه دانا کۆچکر و بارکرنا ب زۆری لایه نی خه مووکیا سیاس و کۆمه لایه تی یا پروگرامکری دژی ناسنا بارزانیان هه بوویه.

• پیداو یستین بنه ره تین ژیان ژ (ئاف، خا رن ، فه مان / فه حه واندن) ها تنه فه گوهاستن بۆ ده رده سه ری و ئیشین پوژانه.

• که توار ب هه می لایه تین ژیانته بوونه باره کێ گران و قورس بۆ نهوان ژنن دیده فان د میانا نه نفالاندا.

• خرابی و ژنا فچوونا باردو خین ژیان دووپاتی ل سه ر هندێ دکهت، کو نه نفال نه بتی پروسپسه کا له شکه ری بوو، به لکی ده رده سه ییا ئیشانه کا مرۆفایه تی یا دووم درێژ بوو ل سه ر ژنن بارزانیان.

• پۆلی شپه ژنا بارزانی ده می بواریان دیار و بهرچا ف بوو، وه ک: (مالخی مالی، کارکه ر، دایک، باب، خیشک، مهت، خالهت، دایپر، دایپر، نوژداری، کاسبکاری، پاله تی، جوتیاری، بیری، ئافا کرنا خانیان..... هه تا کو پۆلی زی ره فانی ونوبه داریا شه فان کریه ژبه ر خۆ پارستنی بوو).

• شپه ژنا بارزانی روو ب روو نه فان باردو خان ب شپه یه کی ویره کی بوو، سه ره پاری دژایه تیکرنا نهوان ژ هه می لایه ن و شپه یانه ف، لی خۆراگری و بهرگریا نه وه ی په یف نه شین مافی وه سفا نه وی بکه ن.

۲۲. راسپارده:

ل سه ربه مایین نه نجامین فه کۆلین و ده رنه مجامین نه وی، فه کۆله ر رابوونه ب ئارسته کرنا هنده ک راسپارده یان بۆ تایبه ته ند و یکه سین بهرپرس دیافای بابته تین جینوسایتیدا، هه ره کی ل خوار:

• به لگه کرنا دیده فانییا فیمینستا (ژنا) بارزانی د ئه رشیف نه ته وه ی و دبیردانکا کۆمه لگه هیدا.

• تیکه له کرنا چیرۆکین ژنن بارزانیان د پروگرامین خواندنی

- ئافکارنا پروژەیان ئەوین شیاندانا/تواناسازیا ژنی دکەت د دەفەرین کارتیەکەر کری و قوربانین ئەنفالان.
• پێکخستنا کۆنفرانسی بەردهوام ل دور ژنا کورد د کارساتاندا، ژبو فەکۆلینین سەرەکی و ئالیهتین پاراستنا ژنی ل پاشه پۆژیدا.
۲۴. ژێدەر ب زمانێ عەرەبی:
۱. مجمع اللغة العربية. (۲۰۰۵). المعجم الفلسفي. القاهرة: دار المعارف.
۲. الجابري، محمد عابد. (۱۹۹۰). مدخل إلى فلسفة العلوم: فكر العلم والعقلانية المعاصرة. بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية.
۳. وزارت شؤون الشهداء والمؤنفلين. (۲۰۰۵). البارزانيون: تاريخ ومعاناة شعب. أربيل: وزارة شؤون الشهداء والمؤنفلين في حكومة إقليم كردستان.
۲۵. ژێدەر بزمانی ئینگلیزی:
4. Capra, F. (1997). The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems. Anchor Books
5. United Nations. (1948). Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide. United Nations. <https://www.un.org/en/genocideprevention>
6. Totten, S., & Parsons, W. S. (Eds.). (2009). Century of genocide: Critical essays and eyewitness accounts. Routledge
7. Human Rights Watch. (1993). Genocide in Iraq: The Anfal campaign against the Kurds. New York: Human Rights Watch.